

ΔΙΟΝΥΣΗΣ Γ. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

Καθηγητής Κοινωνιολογίας, πρ. Πρύτανης Δ.Π.Θ.

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ (1913)

Ἡ Δοξολογία στή Σόφια καί ἡ Διαταγή τοῦ Βασιλέως
Φερδινάνδου τῆς Βουλγαρίας γιά τή λήξη τῶν Βαλκανικῶν
Πολέμων βάσει ἀνεκδότων ἐγγράφων

Σύμφωνα μέ δύο ἀνέκδοτα ἐγγράφα τοῦ Ἱστορικοῦ καί Διπλωματικοῦ Ἀρχείου τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, στίς 28 Ἰουλίου 1913 ἔλαβε χώρα στήν Σόφια Δοξολογία καί ἐξεδόθη Διαταγή τοῦ βασιλέως Φερδινάνδου πρός τά ἐν ἐνεργείᾳ βουλγαρικά στρατεύματα, ἐπί τῇ συνομολογήσει καί ὑπογραφῇ τῆς Εἰρήνης στό Βουκουρέστι τῆς Ρουμανίας. Τήν Διαταγή ἀριθ. 120 συνυπογράφουν ὁ Βασιλεύς καί ὁ στρατηγός Ράδκο Δημητρίεφ. Τό κείμενο αὐτό διεβιβάσθη στό Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος στίς 6 Αὐγούστου 1913 καί παρελήφθη στίς 20 τοῦ ἰδίου μηνός, συνοδευόμενο ἀπό ἐμπιστευτική ἐπιστολή ἀριθ. 44, ἡ ὁποία ἀπεστάλη ἀπό τή Σόφια μέσῳ Σεργῶν. Ἡ συνοδευτική ἐπιστολή εἶναι ἐπεξηγηματική τῆς βασιλικῆς Διαταγῆς.

Ἡ βασιλική Διαταγή ἀφορᾷ σέ τρεῖς κεντρικές θεματικές. Στήν πρώτη, ἐπαινεῖται ὁ στρατός γιά τήν ἀνδρεία, τήν ὁποία ἐπέδειξε στίς μάχες τοῦ προηγηθέντος δεκαμήνου (1912-1913) σέ περιοχές τῆς σημερινῆς Ἀνατολικῆς καί Β. Θράκης, ὅπως ἡ Ἀδριανούπολη, ἡ Τσατάλτζα, οἱ Σαφάντα Ἐκκλησιές, τό Λουλέ Μπουργκάς καί ἄλλες. Ἐπισημαίνεται ὅτι ὁ στρατός ὑψωσε τίς σημαῖες τῆς ἐλευθερίας καί «ἔθραυσε τά δεσμά τῆς δουλείας...» κατά τόν δεκάμηνο ἀγῶνα «ὑπέρ τῶν ἀνωτέρων συμφερόντων τῆς πατρίδος... ἔθνους ζωτικῆ καί φιλελευθέρου». Τέλος, ἡ Διαταγή ἀποδέχεται τήν ἀποψη ὅτι ἦταν ζήτημα ἀνωτέρας βίας (ἔδοξε τῇ Προνοίᾳ) «ἵνα ἡ ἡμετέρα πατρίς καί ἡμεῖς ὁ ἐνδοξος βουλγαρικός στρατός πῶμεν τό πικρόν ποτήριον τοῦ πολέμου μέχρι τρυγός». Παρά ταῦτα, ὑπενθυμίζεται ὅτι ὁ στρατός «ἀνέστησε τήν δόξαν τῶν ἡρώων τοῦ βουλγαρικοῦ πανθέου, ἐκείνην τοῦ Κρούμου, τοῦ Συμεών, τοῦ Σαμουήλ, τοῦ Καλογιάννη καί τοῦ Ἰβάν Ἀσσέν». Τιμᾶται ἐπίσης μέ τή Διαταγή αὐτή καί «ἡ μνήμη τῶν πεσόντων γενναίων ἡρώων».

Μιά δεύτερη δέσμη σκέψεων τῆς Διαταγῆς ἀναφέρεται στίς διπλωματικές συνθηκес διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου, τῆς ἐξαπάτησης τῶν συμμάχων

τῆς Βουλγαρίας, οἱ ὅποιοι δέν ἐτήρησαν τίς συμφωνίες πού εἶχαν γίνει καί τέλος τοῦ πειθαναγκασμοῦ «πανταχόθεν» νά ὑπογράψει ἡ χώρα τήν Εἰρήνην τοῦ Βουκουρεστίου, «διότι ἡ ἡμετέρα πατρίς δέν ἦτο εἰς κατάστασιν, ἄνευ κινδύνου νά ἀπολέσει τό πᾶν, νά πολεμήσει πρὸς ὅλους τούς 5 γείτονας». Στίς προκλήσεις τῶν «πρώην συμμάχων» ἀποδίδει ἐπίσης ἡ Διαταγή τήν ἀνάγκη νά ἀναλάβει ἡ Βουλγαρία «ἐκ νέου δεινόν ἀγώνα, ὁ ὅποιος ἤθελε στεφθῆ ὑπό ἐπιτυχίας, ἐάν σειρά ἀπροόπτων πολιτικῶν περιπλοκῶν δέν παρέλυσον τὰς ἡμετέρας δυνάμεις». Ἔτσι ἐξηγεῖται καί δικαιολογεῖται ἡ «παραίτηση», μόνον ὕστερα ἀπό ἀγώνα, ἀπό τό Μοναστήριον, τήν Ἀχρίδα, τόν Προίλαπο, τήν Θεσσαλονίκη, τίς Σέρρες καί «ἄλλες βουλγαρικές χῶρες».

Σύμφωνα μέ τήν Διαταγή, οἱ Βούλγαροι ἦσαν μέν «ἐξηντλημένοι καί ἀποκεκμηκότες, ἀλλ' οὐχί καί νικημένοι», ἀναγκάσθησαν συνεπῶς νά «διπλώσουν τὰς δοξασμένας ἡμῶν σημαίας διά καλλιτέρας ἡμέρας».

Ἡ Διαταγή περατοῦται μέ τήν ἔκφραση εὐχαριστιῶν πρὸς τόν στρατό γιά τό «γιγάντιο» ἔργο του, μέ εὐχές γιά εἰρηνικές πλέον ἐνασχολήσεις καί μέ συστάσεις γιά τήν κατάλληλη διαπαιδαγώγησι τέκνων καί ἐγγονῶν γιά τήν συμπλήρωσι τοῦ ἀρξάμενου ἀγώνα: «Διηγείσθε εἰς τὰ τέκνα καί τούς ἐγγονούς ὑμῶν τό θάρρος τοῦ βουλγάρου στρατιώτου καί παρασκευάσατε αὐτούς νά συμπληρώσωσι μία ἡμέραν τό ἔνδοξον ἔργον, ὅπερ ὑμεῖς ἀρχίσατε».

* * *

Οἱ συνθήκες κάτω ἀπό τίς ὁποῖες ἐξεδόθη καί ἐκτελέσθηκε ἡ πιό πάνω βασιλική Διαταγή κατανοοῦνται πληρέστερα μέ τήν βοήθεια ἀφ' ἑνός τοῦ δεύτερου ἐγγράφου τῆς 6 Αὐγούστου 1913 καί ἀφ' ἑτέρου μέ ὀρισμένες δικές μας ἀναφορές καί ἐπισημάνσεις σχετικά μέ τούς βαλκανικούς πολέμους καί τήν στάση τῆς Βουλγαρίας ἔκτοτε καί ἕως πρόσφατα σέ θέματα ἀμφισβήτησις καί διεκδίκησης κυριαρχικῶν ἐδαφικῶν δικαιωμάτων τῆς χώρας μας.

Ὁ συντάκτης τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ μεταδίδει ὅτι ἡ Δοξολογία τόσο στόν Μητροπολιτικό Ναό τῆς Σόφιας ὅσο καί σέ ἐπαρχιακά κέντρα, στή ὁποία μετέβη καί παρέστη προσωπικῶς ὁ Βασιλεὺς συνοδευόμενος ἀπό τήν στρατιωτική ἡγεσία, σκοπὸ φαίνεται νά εἶχε νά ἀποδείξει ὅτι ὁ μονάρχης ἐπικοινωνοῦσε ἄφοβα μέ τόν λαό του. Ὅντως, ἡ «ἐπιδεικτική συνάντησις» του μετά τοῦ πλήθους ἦτο νά πεισθῶσιν οἱ ξένοι [διπλωματικοί καί προξενικοί ἐκπρόσωποι] καί ὁ ἔξω κόσμος εἰς ὃν ἱκανά μετεδόθησαν περί τῆς λίαν δυσχεροῦς θέσεως τοῦ Βασιλέως καί τῆς ἀντιδημοτικότητάς του...», ὅτι ἦσαν ἀναληθεῖς οἱ ἀντίθετες φήμες.

Ἐκτός ἀπό τήν πρώτη αὐτή Δοξολογία, ἀργότερα μέ τήν εὐκαιρία τῆς ἐπετείου τῆς ἀνάρρησης στό θρόνο τοῦ Βασιλέως Φερδινάνδου, ἔλαβε χώρα μέ μεγάλη ἐπισημότητα ἡ εἴσοδος τοῦ στρατεύματος τῆς Α΄ Μεραρχίας στήν πρωτεύουσα (Σόφια). Ὁ στρατός παρήλασε ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως καί τῶν ἐπισήμων στήν πλατεία τῆς Μητροπόλεως καί στή συνέχεια ἔγινε νέα Δοξολογία καθώς καί μνημόσυνο ὑπέρ τῶν πεσόντων. Διαταγές εἶχαν ἐν τῷ μεταξύ δοθεῖ στίς ἐπαρχίες νά γίνουν παρόμοιες ἐκδηλώσεις ὑποδοχῆς τῶν στρατευμάτων.

Ὡς κύριο λόγο αὐτῶν τῶν τιμητικῶν ἐκδηλώσεων πρὸς τιμὴν τῶν ἐπανελθόντων ἀπό τὰ πεδία τῶν μαχῶν στρατευμάτων, ὁ συντάκτης θεωρεῖ τήν προσπάθεια τῆς κυβέρνησης νά συγκαλύψει τήν ζοφερή κατάσταση στήν ὁποία βρέθηκε ὁ βουλγαρικός στρατός. Ἀναφέρει δέ σχετικῶς ὅτι ἡ πειθαρχία εἶχε χαλαρωθεῖ, οἱ στρατιῶτες ἔβριζαν τόν Βασιλέα, τήν Κυβέρνηση καί ἰδιαίτερα τόν στρατηγὸ Δάνεφ. Παρατηρήθη ἀκόμη, σύμφωνα μέ τόν συντάκτη τοῦ ἐγγράφου, τό φαινόμενο ὀρισμένες μονάδες τοῦ στρατοῦ ἀκόμη καί νά ἀρνηθοῦν νά πολεμήσουν. Μέ τήν εὐκαιρία αὐτή δέ, προσθέτει ὀρισμένα ἱστορικά στοιχεῖα ἐλάχιστα, πιστεύω, γνωστά. Κατ' ἀρχάς, ὅτι μέ τηλεγραφική βασιλική Διαταγή πρὸς τό στρατό, εἶχε ζητηθεῖ ἀπό τόν τελευταῖο αὐτό – ἀπό τόν στρατιῶτη ὡς τόν στρατηγὸ – «νά κρατήσωσι τίς θέσεις των ἀκόμη 3 ἡμέρας, ἵνα μή ὁ ἐχθρὸς εἰσβάλῃ εἰς τό βουλγαρικόν ἔδαφος καί ὅτι μετά 3 ἡμέρας θά γίνει ἀνακωχή». Καί παραθέτει τήν αἰτία αὐτῆς τῆς πρόωρης ἀποδιοργάνωσης τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Ἐπρόκειτο κυρίως γιά τήν ἔλλειψη πυρομαχικῶν. Ἔτσι, γιά κάθε τηλεβόλο (πυροβόλο, κανόνι) ὑπῆρχαν μόνο 25 βολές, ἐνῶ γιά κάθε (ἀτομικό) ὄπλο κατ' ἄλλους 600 καί κατ' ἄλλους 300 φυσίγγια. Τό δέ «ὄπλοστάσιο» τῆς Σόφιας ἔστερεῖτο ὑλικῶν γιά τήν κατασκευή (παραγωγή) πυρομαχικῶν. Συνέπεια τούτου ἦταν ἡ γενική ἀποστράτευση, πλὴν τῶν 4 τελευταίων κλάσεων τῶν ἐτῶν 1911 - 1914, ἧτοι τῶν νεότερων στρατιωτῶν.

Ὁ συντάκτης τοῦ ἐγγράφου περατώνει τίς ἐπεξηγηματικές πληροφορίες του, ὑπογραμμίζοντας αὐτῇ τῇ φορά τήν ἔλλειψη πειθαρχίας καί τῶν ἀπολυομένων στρατευμάτων τούς ἄσκοπους πυροβολισμούς ἐκτός στρατοπέδων, τήν βίαιη ἐπιβίβαση τοῦ 8ου Συντάγματος σέ σιδηροδρομικά βαγόνια γιά τή μετάβασή του στή Σόφια, τόν τραυματισμὸ τοῦ στρατηγοῦ Ζελάφσκη καί τόν λιθοβολισμὸ τοῦ βοηθοῦ τοῦ Ἀρχιστρατήγου Ράδκο Δημητρίεφ.

* * *

Ἡ βασιλική Διαταγή πρὸς τόν ἐν ἐνεργείᾳ βουλγαρικό στρατό καί οἱ

διευκρινίσεις τῆς συνοδευτικῆς ἐπιστολῆς γιά τίς συνθῆκες ἀποστράτευσῆς του, εἶναι ἐπιδεκτικά ὀρισμένων ἱστορικῶν ἐπισημάνσεων, ἀξιολογικῶν παρατηρήσεων καί συμπερασμάτων. Κατ' ἀρχάς, ἡ ἔκφραση παραπόνων τοῦ Βασιλέως Φερδινάνδου κατά τῶν συμμάχων, οἱ ὅποιοι δῆθεν δέν ἐτήρησαν τίς συμφωνίες, τούς ἐξαπάτησαν καί θέλησαν νά ἀφαιρέσουν ἀπό τή Βουλγαρία ὅ,τι αὐτή εἶχε κερδίσει (ἐξαγοράσει) μέ τό αἶμα δεκάδων χιλιάδων ἡρώων της, ἐκφράζει παράλογες, παράνομες καί ὑπερφίαλες, διαχρονικές δέ, ἀξιώσεις καί βλέψεις τῆς χώρας αὐτῆς ἐναντίον τῶν γειτόνων της καί ἰδιαίτερα ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας.

Ἐπενθυμίζεται, κατ' ἀρχάς, ὅτι κατά τήν ἔναρξη τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων (1912) ἡ Βουλγαρία καί ἡ Σερβία μέ τό Μαυροβούνιο συνεφώνησαν, χωρίς τήν συμμετοχή τῆς Ἑλλάδας, νά ἔχει καθεμίά τους ἐπικυριαρχία στά ἐδάφη πού θά ἀπελευθέρωνε μέ τά ὄπλα ἀπό τήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία. Τό γεγονός ὅτι δέν προσκλήθηκε καί δέν συμμετείχε στή συμφωνία αὐτή ἡ Ἑλλάδα ἀποδεικνύει, ἀπό τά γεγονότα πού ἀκολούθησαν τό 1913, ὅτι καί οἱ δύο αὐτές χώρες, ἄλλη λιγότερο καί ἄλλη περισσότερο, εἶχαν βλέψεις καί ἐπί ἐδαφῶν τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης καί τῆς Μακεδονίας (ὀλόκληρης τῆς σημερινῆς Μακεδονίας). Ἄλλωστε, ἡ πολυετής αἱματηρή σύγκρουση Ἑλλήνων καί Βουλγάρων, Μακεδονομάχων καί Κομιτατζήδων, στήν Κεντρική καί Δυτική Μακεδονία στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα δέν ἀπέτρεψε δυστυχῶς τήν Βουλγαρία ἀπό τήν διεκδίκηση τῶν περιοχῶν αὐτῶν καί τότε καί ἀργότερα.

Στίς ἀρχές ὁμοῦ τοῦ 1913, ἡ Ἑλλάδα, μέ πρωτοβουλία τοῦ Ἐλευθ. Βενιζέλου, ζήτησε καί ἔλαβε μέρος στή συμφωνία αὐτή τῶν τριῶν χριστιανικῶν κρατῶν περί τῆς μελλοντικῆς ἐπικυριαρχίας ἐπί τῶν ἀπελευθερουμένων περιοχῶν σύμφωνα, μέ τήν ἀρχική συμφωνία, ἥτοι κάθε χώρα ἀπό τίς τέσσερις πλέον θά ἐπέκτεινε τά σύνορά της στά τουρκοκρατούμενα ἐδάφη τῆς Βαλκανικῆς, πού θά τά ἐλευθέρωνε ὁ στρατός της. Ἡ Βουλγαρία φαίνεται ὅτι, παρά τήν συμφωνία αὐτή, διατύπωσε κάποιες ἐπιφυλάξεις σχετικά μέ περιοχές τῆς Μακεδονίας. Οἱ μελλοντικές διεκδικήσεις τῆς Βουλγαρίας (1913) ἄρχισαν νά διαφαίνονται ἀπό δύο γεγονότα πού παρατηρήθηκαν κατά τή διάρκεια τοῦ πρώτου χρόνου (1912) τῆς Βαλκανικῆς σύγκρουσης καί συνεχίσθηκαν βέβαια καί τό 1913. Στήν Ἀνατολική Μακεδονία (Καβάλα, Δράμα, Σέρρες, Παγγαῖο), στήν κωμόπολη τοῦ Μελενίκου καί σ' ἄλλες τουρκοκρατούμενες περιοχές, ὅπου διαβίωσαν Ἑλληνας, ὁ βουλγαρικός στρατός καί οἱ Βουλγαρικές Ἀρχές προέβησαν σέ συστηματικές διώξεις, βιαιοπραγίες, βιασμούς νεανίδων, δολοφονίες, ἀπαγωγές, δημεύσεις περιουσιῶν (ζῶα, τρόφιμα, οἰκοδομικά ὑλικά), κατασχέσεις κατοικιῶν, ἀρπαγή ἐκκλησιαστικῶν ἀντικειμένων, κει-

μηλίων, ἐγγράφων, ἐπιβολή τοῦ λειτουργικοῦ τυπικοῦ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχικῆς Ἐκκλησίας, ἀπαγόρευση διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Ἐξ ἄλλου, ὅταν πληροφορήθηκαν ὅτι ὁ ἑλληνικός στρατός προήλασε καί εἰσήλθε στή Θεσσαλονίκη, Μεραρχία τοῦ Βουλγαρικοῦ Στρατοῦ ὑπό τήν διοίκηση τοῦ στρατηγοῦ Θεοδώρωφ ὄρμησε ἀπό τά σημερινά ἑλληνοβουλγαρικά σύνορα τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας μέ προορισμό νά φτάσει τό γρηγορότερον δυνατό καί νά εἰσέλθει πάση θυσίᾳ στήν πρωτεύουσα τοῦ Θερμαϊκοῦ. Ξένοι ἀνταποκριτές περιγράφουν μέ θαυμασμό τήν ταχύτητα μέ τήν ὁποία ἡ Μεραρχία αὐτή ἔτρεχε κυριολεκτικά ὀλόκληρη τήν ἡμέρα, χωρίς στάση, χωρίς συσσίτιο, χωρίς παράπονο κανενός στρατιώτη, προκειμένου νά κατορθώσουν νά μποῦν καί οἱ Βούλγαροι στή Θεσσαλονίκη. Ἐξ ἀπό τήν πόλη καί ὕστερα ἀπό πολύωρες παρακλήσεις τῶν Βουλγάρων, ὁ Κωνσταντῖνος ἐνέδωσε τελικά στό αἴτημα νά εἰσέλθουν στήν πόλη οἱ δύο Βούλγαροι Πρίγκηπες συνοδευόμενοι ἀπό μικρή μονάδα-φρουρά, γιά νά ξεκουρασθοῦν. Τήν ἐπόμενη πρωΐα ἔγινε λαμπρή παρέλαση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ παρουσία τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, τίς μεταμεσημβρινές ὅμως ὥρες στήν Ἐγνατία παρήλασε μία μεγάλη μονάδα βουλγαρικοῦ στρατοῦ ὑπό τόν Θεοδώρωφ! Οἱ Βούλγαροι αὐτοί εἶχαν εἰσχωρήσει κρυφά τή νύχτα στήν πόλη καί διέμεναν στό στρατόπεδο Παύλου Μελά. Ἐγκατέστησαν στή συνέχεια Διοίκηση στήν πόλη, ὀργάνωσαν βουλγαρικό ταχυδρομεῖο καί ἔδιναν βίζα καί ἔγγραφα ταξιδιωτικά καί λοιπά. Ὁ ἑλληνικός στρατός παρακολουθοῦσε μέ προσοχή τίς κινήσεις τοῦ βουλγαρικοῦ, πού ἐξεδήλωναν τήν ἐπίμονη στάση τῆς Βουλγαρίας νά ἐπιβάλλει de facto καθεστῶς συγκυριαρχίας στή Θεσσαλονίκη. Ὅπως δέ εἶναι γνωστό, οἱ ξένες δυνάμεις (Αὐστρία, Γερμανία, Ρωσία κ.ἄ.), ὅπως καί ἡ Ἑβραϊκή καί Ἀρμενική Κοινότητα, ἦσαν εὐνοϊκές ὑπέρ τῆς βουλγαρικῆς ἀποψης.

Τελικῶς, ὁ Ὑπουργός Στρατιωτικῶν Στράτος ἀπήλλαξε τήν περιοχή τῆς Θεσσαλονίκης ἀπό ἓνα μεγάλο τμήμα τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ, τό ὁποῖο μετεφέρθη μέ πλοῖα τοῦ ἑλληνικοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, καί παρὰ τίς ἀρχικές ἀντιρρήσεις τοῦ Ναυάρχου Κουντουριώτη, στό Δεδεαγάτς (Ἀλεξανδρούπολη), προκειμένου νά προωθηθεῖ στό Μέτωπο τῆς Τσατάλτζας (75 περίπου χιλιόμετρα ἀπό τήν Κων/πολη), ὅπου Βούλγαροι καί Σέρβοι προσπαθοῦσαν νά «σπάσουν» τήν τουρκική ἄμυνα καί νά καταλάβουν τήν Πόλη.

Ἀπό τήν πλευρά του ὁ ἑλληνικός στρατός ἔταξε προσθεσμία στόν βουλγαρικό νά ἐγκαταλείψει τή Θεσ/νίκη, φοβούμενος εἴτε ξαφνική στρατιωτική ἐπίθεση ἐκ τῶν ἔσω καί κατάληψη τῆς πόλης εἴτε παράταση τῆς de

facto βουλγαρικής, στρατιωτικής και πολιτικής παρουσίας. Μέ την βοήθεια ἐγκατεστημένων πρό πολλοῦ μυστικῶν ἑλληνικῶν πολυβολείων γύρω ἀπό τό Στρατόπεδο Παύλου Μελά, ἀναγκάσθηκε ὁ βουλγαρικός στρατός νά ἐγκαταλείψει τό στρατόπεδο καί τήν πόλη, ὕστερα ἀπό ὀκτάμηνη περίπου παράνομη διαμονή του στή Θεσσαλονίκη.

Ἐν τῷ Β' Βαλκανικῷ Πόλεμῳ ἄρχισε σφοδρός καί ἦταν πολύ αἱματηρός στίς μάχες τοῦ Κιλκίς, τοῦ Λαχανᾶ καί ὄλων τῶν περιοχῶν μέχρι τά σημερινά ἑλληνο-βουλγαρικά σύνορα. Σύσσωμος ὁ ἑλληνικός πολεμικός μηχανισμός - πεζικό καί ναυτικό - ἔκαναν ἕναν τιτάνιο ἀγῶνα, γιά νά ἐκδιώξουν τό βουλγαρικό στρατό ἀπό τά ἐδάφη, ὅπου κατοικοῦσαν Ἕλληνες χριστιανοί καί Τοῦρκοι. Οἱ Τοῦρκοι, σ' ὅλες τίς πόλεις, ὅπως στήν Καβάλα καί ἕως καί τό Δεδεαγάτς, ἀνέχονταν τόν ἑλληνικό στρατό καί χειροκροτοῦσαν γιά τήν παρουσία του, γιατί εἶχαν σφαγιασθεῖ καί ἀτιμωθεῖ ἀπό τοὺς Βουλγάρους πολλοί ἄμαχοι. Στήν Καβάλα π.χ. ὅταν τήν ἐπισκέφθηκε ὁ Ἕλληνας Βασιλεύς, μετά τήν ἐκδίωξη τῶν Βουλγάρων, στήν πρώτη γραμμή τοῦ πλήθους εἰκονίζονται, ἀπό φωτογραφίες τῆς ἐποχῆς, Τουρκάλες χανούμισσες πού ὑποδέχτηκαν τόν ἑλληνικό στρατό ὡς ἀπελευθερωτή. Στό δέ Δεδεαγάτς, οἱ Τουρκάλες γιά νά ἀποφύγουν τό βίαιον ἀπό τά βουλγαρικά στρατεύματα, εἶχαν καταφύγει στήν ἑλληνική Ἀρχιεπισκοπή, ζητώντας ἄσυλο καί προστασία ἀπό τόν Ἕλληνα Μητροπολίτη.

* * *

Ἐν τῷ ἰσχυρισμῷ πού διατυπώνεται στή βασιλική Διαταγή τῆς 28 Ἰουλίου 1913 ὅτι οἱ σύμμαχοι τῆς Βουλγαρίας ἀθέτησαν τίς συμφωνίες τους καί ὅτι τοὺς ἀνάγκασαν νά συνθηκολογήσουν, ἔχει ὡς βάση πολλές ἱστορικές παραμέτρους. Κατ' ἀρχάς, κάτι πού εἶναι «τοῖς πᾶσι» γνωστό, ἔχει σχέση ἀφ' ἑνός μέ τήν ἀλαζονική στάση τῆς χώρας αὐτῆς ὡς τοῦ ἰσχυροῦ λαοῦ καί ἔθνους τῆς Βαλκανικῆς καί ἀφ' ἑτέρου μέ τήν παρορμητική ψύχωση τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ νά ἀνοίξει συγχρόνως πολλά πολεμικά μέτωπα μέ ὅλους τοὺς γύρωθεν λαούς: Τουρκία, Ρουμανία, Ἑλλάδα, Σερβία. Ταυτοχρόνως, οἱ «ἔθνικοαπελευθερωτικοί» ἀγῶνες τῆς Βουλγαρίας δέν ἀφοροῦσαν πάντοτε σέ βουλγαρικούς πληθυσμούς, ἀλλά διεκδικοῦσαν καί ἐδάφη στά ὁποῖα πλειοψηφοῦσαν ἄλλοι λαοί, ὅπως ὁ ἑλληνικός στήν Ἄν. Μακεδονία, Θράκη, Νοτιοδυτική σημερινή Βουλγαρία (περιοχή Μελενίκου). Καί τέλος, ἡ «ἀπελευθέρωση» οἰουδήποτε τμήματος τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας συνοδεύεταν μέ διώξεις ἀπό τοὺς Βουλγάρους, ἀπό βιαιότητες, ἀπό ἐξανδραποδισμούς καί ἀπό τόν ἐκβουλγαρισμό κάθε ἄλλοεθνοῦς πληθυσμοῦ, ἀνεξαρτήτως θρησκευματος. Αὐτή ἡ πλη-

θωριστική ιδεολογική παραφορά καί ἡ γενικευμένη στρατιωτική σύγκρουση τῆς Βουλγαρίας μέ ὅλα τά γειτονικά κράτη καί λαούς, ἐπόμενο ἦταν νά προκαλέσει μιά ἀνάλογη δυσανασχέτηση στά διπλωματικά φόρα πολλῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καί τελικά νά ὀδηγήσει στήν ἀναγκαία «ἀποφόρτιση» τῆς βουλγαρικῆς ἐπιθετικότητας καί ἐπεκτατικότητας διά τῆς διπλωματικῆς ὁδοῦ.

Ἡ λύση αὐτοῦ τοῦ πολιτικο-στρατιωτικοῦ γόρδιου δεσμοῦ ἐπῆλθε πράγματι μέ τήν ὑπογραφή τῆς Συνθήκης Εἰρήνης τοῦ Βουκουρεστίου τό 1913. Κατά τήν διάρκεια ἤδη τῶν πολεμικῶν συγκρούσεων, τά ἐμπλεκόμενα κράτη ἀλλά καί οἱ ἐνδιαφερόμενες εὐρωπαϊκές χώρες (Ἀγγλία, Γαλλία, Ἰταλία, Γερμανία, Αὐστρία, Ρουμανία, Ρωσία) συζητοῦσαν τίς δυνατές ἐδαφικές λύσεις. Ἀπό τήν πλευρά τῆς Ἑλλάδας, παρατηρήθη σέ κάποια κρίσιμη περίοδο ἡ ἀποψη νά ἐγκαταλειφθεῖ τό Παγγαῖο καί ἴσως μιά εὐρύτερη περιοχή στούς Βουλγάρους, μέ τό σκεπτικό νά μή συγκρουσθεῖ ἡ Ἑλλάδα μέ τή Ρωσία, παρότι αὐτή ὑποστήριζε τίς βουλγαρικές διεκδικήσεις. Τήν προοπτική αὐτή εἶχε διατυπώσει ὁ ἴδιος ὁ Ἐλευθ. Βενιζέλος, ἐπιθυμώντας νά διατηρηθοῦν καλές διπλωματικές σχέσεις τῆς Ἑλλάδας μέ τή Ρωσία, μέ τήν ἐγκατάλειψη τῆς περιοχῆς τοῦ Παγγαίου στούς Βουλγάρους, μέ τό σκεπτικό ὅτι ἡ τελευταία αὐτή ἦταν γενικότερα θετική ἀπέναντι στούς ἀγῶνες τῆς χώρας μας ἐναντίον τῆς Τουρκίας (Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τότε). Σημειώνουμε ὅτι ἡ Τσαρική Ρωσία ἦταν εὐνοϊκή πρὸς ὅλες τίς βαλκανικές χώρες πού ἐπιδίωκαν νά ἐκδιώξουν τήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία ἀπό τά εὐρωπαϊκά ἐδάφη της, ἰδιαίτερος δέ ὑπέρ τῆς Βουλγαρίας καί τῆς Σερβίας/Μαυροβουνίου καί δευτερευόντως ὑπέρ τῆς Ἑλλάδος. Προσπαθοῦσε δέ νά περιορίσει τά ἐδαφικά πλεονεκτήματα πού εἶχε ἀποκτήσει ἡ Ἑλλάδα ὑπέρ τῆς Βουλγαρίας, μέ παρακράτηση ἀπό τήν τελευταία αὐτή ἔστω καί μιᾶς νήσου, ὅπως ἡ Θάσος, ἢ μέ τήν ἔξοδό της στό Αἰγαῖο, ἄν δέν ἦταν δυνατό ἡ Βουλγαρία νά παραμείνει στήν Ἀν. Μακεδονία (Σέρρες, Δράμα, Παγγαῖο). (Σχετικῶς μέ τήν στάση τῶν κατοίκων τῆς Θάσου ἔγγραφο τῆς 13 Ἀπριλίου 1913 ὑπογραφόμενο ἀπό τόν Δήμαρχο τοῦ νησιοῦ Γ. Δ. Θωμαΐδη, ἀπό τούς προεστῶτες (Λαΐος, Καρανικόλας, Χρηστίδης, Ὑψηλάντης, Πρόεδρος, Οἰκονομίδης, Ἀναγνωστόπουλος, Ζαβίρας, Θ. Βλαχογιάννη, Πουλάδης, Ζιάκος, Παναγιώτου, Ἀναστασίου) καί «ἀπάντων τῶν κατοίκων τῆς νήσου», τό ὅποιο ἐστάλη στήν Ἑλληνική Διοίκηση Νήσων καί ἀναφέρει εὐθαρσῶς ὅτι σέ περίπτωση πού ἡ Θάσος θά ἐξεχωρεῖτο στή Βουλγαρία, οἱ κάτοικοι θά προτιμήσουν νά παραμείνουν ὑπό τήν τουρκική κυριαρχία...

Ἡ παρέμβαση καί ἄλλων κρατῶν εἴτε ὑπέρ τῆς Τουρκίας εἴτε ὑπέρ τῆς Ἰταλίας, ἀκόμη καί ὑπέρ τῆς Γερμανίας, ἦταν δραστήρια καί δυσχέραινε

τήν προοπτική επίλυσης τῶν ἐδαφικῶν διαφορῶν τῶν κρατῶν τῆς Βαλκανικῆς μέ τήν Τουρκία. Ἡ Ἰταλία π.χ. , ὑποστηριζόμενη ἀπό τήν Αὐστρία καί μέ ὑφιστάμενη τήν μεταξύ τούς «λυκοφιλία» ἐξ ἀφορμῆς τοῦ Φιοῦμε, τῶν Δαλματικῶν παραλίων, τῆς Ἀλβανίας καί τοῦ παλαιοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς Αὐστρίας γιά τή Θεσσαλονίκη, προέβαλε τίς ἐκτός Ἰταλίας διεκδικήσεις τόσο σέ βάρος τῆς Ἑλλάδας καί μέ ἀνταλλάγματα ὑπέρ τῆς Τουρκίας καί τῆς Αὐστρίας, θέτοντας στό τραπέζι τοῦ διπλωματικοῦ παιχνιδιοῦ ταυτοχρόνως τρία θέματα πρὸς συζήτηση: νά μή προχωρήσει ἡ Ἑλλάδα πάνω ἀπό τά Γιάννενα, νά φύγουν τά τουρκικά στρατεύματα ἀπό τήν Τριπολίτιδα καί νά πάρει αὐτή (ἡ Ἰταλία) δύο τουλάχιστον νησιά τῶν Νότιων Σποράδων, τήν Ρόδο καί τό Καστελλόριζο. Οἱ ἀπαιτήσεις τῆς Ἰταλίας ἦσαν σωρευτικές ἀλλά καί ἐναλλακτικῶς ὑπό διαπραγμάτευση. Ἐν π.χ. ἡ Τουρκία δέν ἀπέσυρε τά στρατεύματά της ἀπό τήν Τριπολίτιδα, ἡ Ἰταλία θά διεκδικοῦσε νησιά τοῦ Αἰγαίου. Σέ περίπτωση πού δέν θά τῆς παρεχωροῦντο νησιά τοῦ Αἰγαίου, ὑποστήριζε σθεναρῶς τά νησιά αὐτά νά μή δοθοῦν στήν Ἑλλάδα ἀλλά νά παραμείνουν στήν Τουρκία μέ τήν ἐλπίδα νά τά καταλάβει αὐτή ἀργότερα. Ὑπελόγιζε ὅτι τοῦτο θά ἦταν εὐκολότερο νά ἐπιτευχθεῖ, ἂν εἶχε νά κάνει στό μέλλον μέ τήν Τουρκία παρά μέ τήν Ἑλλάδα γιά τόν πολύ ἰσχυρό λόγο τῆς ἐλληνικότητας τῶν νησιωτικῶν πληθυσμῶν. Στά πλαίσια αὐτῶν τῶν διπλωματικῶν βολιδοσκοπήσεων, προτάσεων καί ἀπειλῶν, ἐμφανίστηκε καί ἡ Γερμανία νά ἐπιθυμεῖ νά καταλάβει τήν Κάλυμνο!

Καί ἐνῶ ἐπρόκειτο νά συνέλθουν οἱ ἐμπόλεμες χῶρες καί οἱ Εὐρωπαῖοι παρατηρητές στό Βουκουρέστι, παρέστη ἀνάγκη νά ἐπιβληθεῖ στή Βουλγαρία νά σταματήσει πάραυτα τίς πολεμικές ἐχθροπραξίες, ἀλλιῶς χῶρες ὅπως ἡ Ρουμανία καί ἡ Ἑλλάδα θά εἰσέβαλλαν ἐντός τοῦ κυρίως βουλγαρικοῦ ἐδάφους. Τό γεγονός αὐτό τό ἀναφέρει ἡ βασιλική Διαταγή μέ πικρία, ἀλλά καί μέ ἀγωνία προκειμένου νά κρατηθεῖ ὁ ὑπό διάλυση βουλγαρικός στρατός στά ὄπλα γιά τρεῖς τουλάχιστον ἡμέρες ἀκόμη.

Ὁ Ἐλευθ. Βενιζέλος, ὅπως εἶναι γνωστό, ἦλθε σέ ἐπαφή μέ τήν Ρουμανική Κυβέρνηση καί διαπραγματεύθηκε τήν ἀμοιβαία ὑποστήριξη τῶν δύο κρατῶν μέ σκοπό νά περιορισθοῦν καί νά ναυαγήσουν οἱ ὑπερφίαλες ἐδαφικές διεκδικήσεις τῆς Βουλγαρίας. Ἡ συμφωνία πού ἐπετεύχθη μεταξύ ἄλλων προέβλεπε νά μή «κατέβει» ἡ Βουλγαρία στό Αἰγαῖο καί γενικά νά μή δημιουργηθεῖ μία «Μεγάλη Βουλγαρία», ἡ ὁποία πρὸς βορρᾶν πίεζε καί ἐνοχλοῦσε τήν Ρουμανία. Ἡ Ρουμανία ὁμως ζήτησε ἀπό τήν Ἑλλάδα ὡς ἀντάλλαγμα, νά ἐπιτρέψει νά λειτουργήσουν ρουμανικά σχολεῖα στή Μακεδονία. Ἡ Ἑλλάδα (προσωπικά ὁ Ἐλευθ. Βενιζέλος) ἔδωσε τήν συγκατάθεσή της πρὶν ἀπό τήν ὑπογραφή τῆς Συνθήκης τοῦ

Βουκουρεστίου, ἀντιπροτάσσοντας ἀφ' ἑνός τὰ ρουμανικά σχολεῖα νά ὑπόκεινται στόν ἔλεγχον τῆς Ἑλλάδας καί ἀφ' ἑτέρου τό ἴδιο δικαίωμα νά ἔχει ἡ Ἑλλάδα γιά ἑλληνικά σχολεῖα τῆς μεγάλης τότε ἑλληνικῆς παροικίας τοῦ Βουκουρεστίου. Πολλά ἔχουν γραφεῖ γι' αὐτή τήν παραχώρηση τῆς Ἑλλάδας πρός τήν Ρουμανία, ἰδιαίτερα ἀπό τούς Βλαχόφωνους Ἑλληνες τῆς Μακεδονίας, ὅτι δηλαδή ὁ Ἐλευθ. Βενιζέλος, χωρίς νά τοὺς ρωτήσῃ ἂν ἤθελαν ρουμανικά σχολεῖα στήν περιοχὴ τους, θυσίασε τήν «ἑλληνικότητά» τους στό συμφέρον τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καί γιά τοῦτο βέβαια δέν ἔχουν λόγο νά «βαρυγκομοῦν».

Παρότι ἡ Συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου ἦταν ἡ «ταφόπλακα» τοῦ βουλγαρικοῦ μεγαλοϊδεατισμοῦ, ἡ Βουλγαρία ἀφ' ἑνός κατοχύρωσε μέ αὐτήν τήν προσηγηθεῖσα διάλυση τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀν. Ρωμυλίας, διατήρησε τήν Δυτ. Θράκη πέραν τοῦ Νέστου ποταμοῦ καί ἀφ' ἑτέρου κατακράτησε τήν κωμόπολη καί τήν περιοχὴ τοῦ Μελενίκου, τῶν ὁποίων «Τό Κοινόν τοῦ Μελενίκου» πού μελετήθηκε ἀπό τόν Πέτρο Πέννα, ἀπό τήν βυζαντινὴν περίοδο ἦταν κέντρο ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καί πολιτισμοῦ. Ἀκόμη καί σήμερα τὰ ἀστικά κέντρα τοῦ Μελενίκου φέρουν τὰ σημάδια τῶν Ἑλλήνων κατοίκων, ἓνα δέ ἀπό τὰ Μουσεία τῆς πόλης (οἰκία Κορδοπούλου) εἶναι παλιό ἀρχοντικό τοῦ 18ου αἰώνα πού ἀνήκε σέ Ἑλληνα ἔμπορο τῶν φημισμένων κρασιῶν τῆς περιοχῆς, τὰ ὁποῖα ἐξῆγε τότε στή Γαλλία καί στήν Αὐστρία. Τὰ μεγάλα μακρόστενα βαρέλια κρασιοῦ διατηροῦνται ἀκόμη στό ὑπόγειο τοῦ ἀρχοντικοῦ, ὅπου ὑπάρχουν ψυχρά ρεύματα ἀέρος τῶν βράχων, τὰ ὁποῖα συνέβαλλαν στήν παλαιώση καί διατήρηση τῶν γνωστῶν κόκκινων οἴνων τῆς περιοχῆς. Ἀπό τήν Αὐστρία ὁ Ἑλληνας ἔμπορος καλοῦσε ὀρχήστρες καί χορευτικά συγκροτήματα σέ κατάλληλες ὑαλόφρακτες αἰθουσες τοῦ ἀρχοντικοῦ του, πού σώζονται ἕως σήμερα. Ὑπενθυμίζουμε στό σημεῖο αὐτό ὅτι ὁ πληθυσμὸς τοῦ Μελενίκου καί τῆς περιοχῆς ἦταν καθ' ὁλοκληρίαν ἑλληνικός, ὅτι εἶχε ἀναπτύξει μεγάλες ἐμπορικές σχέσεις μέ εὐρωπαϊκὲς καί παραδουνάβιες χῶρες, μέ τόν Κανονισμό δέ τοῦ Κοινοῦ τοῦ Μελενίκου τοῦ 1813, κατόρθωσε νά δημιουργήσῃ συνθήκες ἰσονομίας καί ἰσοπολιτείας μεταξύ προκρίτων καί «ὑποχειρίων» καί μ' αὐτό τόν τρόπο νά γνωρίσει κατά τό δέκατο ἕνατο αἰώνα μεγάλη οἰκονομική ἀνάπτυξη, πολιτιστικὴ εὐημερία καί νά καταστῇ πρότυπο ἑλληνικῆς κοινοτικῆς πολιτείας μέ διαχρονικὴ ἱστορικὴ ταυτότητα ἀπό τόν 13ο αἰώνα, ἐποχὴν κατά τήν ὁποία ὁ Δούκας Ἰωάννης Βατάτζης, Αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας, γέννημα καί θρέμμα τῆς Θράκης (Διδυμότειχο, 1181) ἐξασφάλισε τήν ἀνεξαρτησία τοῦ Μελενίκου.

Γιά νά κλείσει αὐτή ἡ σύντομη ἀναφορά στίς Ἑλληνοβουλγαρικές σχέσεις κατά τούς Βαλκανικούς πολέμους καί ιδιαίτερα στή Συνθήκη Εἰρήνης τοῦ Βουκουρεστίου, ὅπως τήν ἀξιολόγησαν ὁ Βασιλεὺς τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδος καί ἡ στρατιωτική ἡγεσία τῆς Βουλγαρίας στή Διαταγή τῆς 28 Ἰουλίου 1913, κρίνουμε σκόπιμο νά δώσουμε μερικά δείγματα τῆς στάσης πού κράτησε ἡ γειτονική μας χώρα κατά τήν μετα-βουκουρέστεια περίοδο ἀπέναντι στήν Ἑλλάδα. Καί εἰδικότερα νά δοῦμε, ἐάν καί πῶς τά τέκνα καί οἱ ἐγγονοὶ τῶν Βουλγάρων στρατιωτῶν τοῦ 1912-1913 διαπαιδαγωγήθηκαν (παρασκευάσθηκαν κατά τήν ἀνωτέρω βασιλική Διαταγή) γιά «νά συμπληρώσωσι μίαν ἡμέραν τό ἔνδοξον ἔργον», τό ὁποῖο εἶχε ἀρχίσει τήν ἐποχή ἐκείνη ὁ βουλγαρικός στρατός...

Τήν ἴδια χρονιά τῆς ὑπογραφῆς τῆς Συνθήκης (1913), κατά τήν ἀποχώρηση τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἀπό τήν Θράκη, διεπράχθησαν ἀνήκουστες πράξεις ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων κατοίκων πολλῶν περιοχῶν. Μιά ἀπ' αὐτές ἦταν καί ἡ Κομοτηνὴ (Γκιουμουλτζίνα). Ὁ Πολιτικός Σύμβουλος στήν πόλη αὐτὴ Δαραλέξης μέ ἔγγραφό του (ἀριθ. 8 τῆς 1ης Αὐγ. 1913) στίς Ἑλληνικές ἀρχές τῆς Μακεδονίας ἀναφέρει ὅτι οἱ Βούλγαροι προσέβησαν στή σύλληψη καί ἀπαγωγή πολλῶν κατοίκων τῆς Μαρώνας, τῆς Κομοτηνῆς καὶ ἄλλων οἰκισμῶν ἀπό τόν ἀποχωροῦντα βουλγαρικό στρατό, ζητώντας συγχρόνως τήν ἐπέμβαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης γιά τήν ἀπελευθέρωση 17 ἐπώνυμων ὁμήρων, μεταξύ τῶν ὁποίων καί ἓνας Ἀρχιμανδρίτης.

Στίς 22 Νοεμβρίου 1913, λίγους μῆνες ἀργότερα, μέ τήν ἐγκατάσταση τῶν Βουλγάρων στή Θράκη, ἡ γαλλικὴ ἐφημερίδα «Temps» (Χρόνος) δημοσιεύει ἀνταπόκριση εἰδικοῦ συνεργάτη της ἀπὸ τήν Ἀθήνα, στήν ὁποία περιγράφεται ἡ τραγικὴ κατάσταση τῶν Ἑλλήνων, κατοίκων καί προσφύγων: «Οἱ εἰδήσεις ἀπὸ τό Δεδεαγάτς ἀναφέρουν ὅτι ἡ Θράκη ἔχει παραδοθεῖ σέ πλήρη ἀναρχία. Ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τελεῖ ὑπὸ τήν τρομοκρατία τῶν Βουλγάρων. Μόλις πέρασαν οἱ πρῶτες μέρες τῆς (βουλγαρικῆς) κατοχῆς, οἱ Βούλγαροι κατέλαβαν τά σχολεῖα καί τίς ἑλληνικὲς ἐκκλησίες καί δέσμευσαν 1.200 σπίτια, τά ἔπιπλά τους καί τό περιεχόμενό τους. Ὅμαδες κομιτατζήδων κατέκλυσαν τήν πόλη. Οἱ πρόσφυγες πού γύρισαν (μετὰ τόν πόλεμο) νά ξαναμποῦν στά σπίτια τους, ἐκδιώχθηκαν ἀπ' αὐτά, μέ ἀποτέλεσμα 2.500 ἄτομα, στερούμενα τῶν πάντων, νά περιπλανῶνται γύρω ἀπὸ τήν πόλη. Οἱ προξενικὲς ἀρχές δέν εἶναι παρά μάρτυρες τῆς ἄρνησης τῶν βουλγαρικῶν ἀρχῶν γιά κάθε προστασία τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἴδια κατάσταση παρατηρεῖται καί στήν Εἰάνθη, στήν Κομοτηνὴ, στό Σουφλί καί στή Μαρώνα. Οἱ κομιτατζήδες εἶναι οἱ ἀπόλυτοι κύριοι στήν περιοχή. Μέ πρόταση τῆς Βουλγαρικῆς Κυβέρνησης στήν

Ξάνθη, ὁ Πρόξενος τῆς Γερμανίας κάλεσε τοὺς πρόσφυγες (Ἕλληνες) νὰ ἐπιστρέψουν στίς ἐστίες τους. Δέν πρόφτασαν ὅμως νὰ ἐγκατασταθοῦν καί ἄρχισαν νὰ γίνονται ἀντικείμενο τέτοιας μεταχείρισης, πού ὁ Γερμανός Πρόξενος διαμαρτυρήθηκε γιά τήν κακοπιστία (ἐξαπάτηση) τῶν Βουλγαρικῶν Ἀρχῶν. «Οἱ κάτοικοι κατόρθωσαν μέ πολύ κόπο νὰ ξεφύγουν καί πάλι σέ ἑλληνικές περιοχές στίς ὁποῖες βρίσκονται αὐτή τήν στιγμή 5.000 πρόσφυγες». Προστίθεται στό σημεῖο αὐτό, ἐφ' ὅσον τό κέντρο βάρους τοῦ ἄρθρου εἶναι ἡ Διαταγή τοῦ βασιλιᾶ Φερδινάνδου στά βουλγαρικά στρατεύματα καθῶς καί οἱ ὑποκειμενικές, ἂν μὴ ὑποκριτικές ἐρμηνεῖες καί δικαιολογίες γιά τήν ἄνευ ὄρων ἀποδοχή μέ πρωτοβουλία καί εὐθύνη του, τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου (βλ. Π. Γεωργάντζη, Βοηθήματα, σελ. 105), μία σύντομη ὑπόμνηση τῆς προσωπικῆς συμμετοχῆς τους στίς βιαιότητες πού ἔγιναν κατά Ἑλλήνων Χριστιανῶν καί Μουσουλμάνων στήν Ἑλληνική Θράκη κατά τό 1913, ἰδιαίτερα καί μετά τήν ὑπογραφή τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου. Σύμφωνα μέ ἐκθέσεις καί Ἀναφορές-Καταγγελίες τῆς ἐποχῆς, τίς ὁποῖες ἀνθολογεῖ καί παραθέτει ὁ Π. Γεωργάντζης στό ἔργο του, «ἡ ἔναρξη τῶν μεγάλων διωγμῶν στή Θράκη ἄρχισε κυρίως, ὅταν περιόδευσε τήν χώρα ὁ Τσάρος τῶν Βουλγάρων Φερδινάνδος, ὁ ὁποῖος μάλιστα πρωτοστατοῦσε καί προῖστατο στίς ἀκόμη καί μέ λόγχεις ἐξώσεις ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν ἀπό τά σπίτια τους» (σελ. 137-142). Πρόκειται γιά γεγονότα πού ἔλαβαν χώρα κατά εἴην ἢ τίς περιόδους του στήν Ξάνθη, ὅπου καί διέταξε τίς βουλγαρικές ἀρχές νὰ ἀποσταλοῦν στή Σόφια ἐπιλεγμένοι τάπητες ἀπό μουσουλμανικά τεμένη τῆς πόλης, ἀλλά καί γιά διάφορες ἄλλες πρωτοβουλίες του καί παραβλέψεις γιά βιαιότητες ἐκ μέρους τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ καί τῶν ἀρχῶν σέ πόλεις τῆς Θράκης, ὅπως τό Σουφλί, ἡ Κομοτηνή κ.ἄ. (βλ. σελ. 39, 65, 105, 136, 154 τοῦ βιβλίου τοῦ Π. Γεωργάντζη).

Κατά τήν περίοδο τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου καί τῆς Ἀγγλογαλλικῆς Ἐκστρατείας τῆς Γαλλίας πρὸς τήν Θράκη (1916-1918), ἡ Βουλγαρία ὡς σύμμαχος τοῦ Ἀξονος ἐκμεταλλεύτηκε τήν εὐκαιρία τῆς ἀποτυχίας τῆς ἐκστρατείας στήν Καλλίπολη, κατέλαβε πολλά ἐδάφη τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ὅπου ὁ βουλγαρικός στρατός ἀλλά καί οἱ Βουλγαρικές Ἀρχές, διέπραξαν ἐκτεταμένες βιαιότητες, δολοφονίες καί ἀρπαγές καί προσπάθησαν νὰ ἐκβουλαρίσουν τόν πληθυσμό καί τήν ἑλληνική ἐκκλησία. Ἀναφέρουμε τό ἐλάχιστο γνωστό γεγονός τῆς ἐποχῆς, τό ὁποῖο συνίσταται στήν ἐπιτόπια ἔρευνα καί καταγραφή ἀπό διεθνή εὐρωπαϊκή ἐπιτροπή τῶν βουλγαρικῶν ἐγκλημάτων στήν Ἀνατολική Μακεδονία κατά τό 1918 καί στήν πρόταση νὰ ἀπαγγελθεῖ κατηγορία κατά τῆς Βουλγαρίας γιά «ἐγκλήματα γενοκτονίας». Ἡ Ἑλληνική Κυβέρνηση τήν

ἐποχή ἐκείνη δέν ἔκρινε σκόπιμο καί ἐπίκαιρο τό θέμα αὐτό καί, ὅπως συμπεραίνεται, ὁ Ἐλευθ. Βενιζέλος ἔβαλε στήν ἄκρη τήν σχετική μακροσκελῆ καί λεπτομερῆ Ἔκθεση. Σέ πρόσφατο Βαλκανικό Συνέδριο, ἐκλήθη νά μιλήσει Βούλγαρος εἰδικός ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ. Ἀνέφερε ὅτι δύο φορές βουλγαρικά δικαστήρια εἶχαν ἔξετάσει τίς σχετικές κατηγορίες καί ὅτι εἶχαν ἀποφανθεῖ ὅτι ἐλλεῖπει ἀποδείξεων, δέν εἶχαν λάβει χώρα παρόμοια ἐγκλήματα καί συνεπῶς δέν ἐπεβλήθησαν ποινές στούς Βουλγάρους στρατιωτικούς.

* * *

Θά ἦταν ἀπαραίτητο νά συνεχίσουμε τίς ἱστορικές ἐπισημάνσεις σχετικῶς μέ τίς βουλγαρικές ἐδαφικές διεκδικήσεις σέ βάρος τῆς Ἑλλάδας ἀπό «τά τέκνα καί τούς ἐγγονούς» τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ τοῦ 1912-1913. Τό 1918 παραιτήθηκε ἀπό τό θρόνο ὁ Φερδινάνδος ὑπέρ τοῦ γιοῦ του Μπόρις, ὁ ὁποῖος μέ διαλείμματα καί ἐσωτερικές πολιτικές μεταβολές κυβέρνησε τήν χώρα μέ ἓνα προσωπικό καθεστῶς, ὅπως εἶναι γνωστό. Κατά τήν παραμονή τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου δήλωνε πρὸς πᾶσα κατεύθυνση, καί ἰδιαίτερα πρὸς τή Γερμανία, τήν Αὐστρία καί τήν Ἰταλία, ὅτι ἡ Βουλγαρία θά παραμείνει οὐδέτερη. Ἦταν φανερό ὅτι ἡ Σοβιετική Ἐνωση ἀσκοῦσε ἐπιρροή στήν στάση τῆς χώρας του ἀπέναντι στά δύο ἐμπόλεμα εὐρωπαϊκά στρατόπεδα.

Τελικῶς, ὁ Μπόρις ὑπέκυψε στίς Γερμανο-Ἰταλικές πιέσεις καί δέχθηκε τήν συνεργασία μαζί τους, μέ ἀντάλλαγμα τήν ἐπανάκτηση ἑλληνικῶν ἐδαφῶν πού εἶχε «ἀπωλέσει» ἡ Βουλγαρία τό 1913 καί τό 1918, μέ ἔξοδο καί στό Αἰγαῖο. Στίς 18 Ἀπριλίου 1941 ἡ Γερμανία μέ ἔγγραφο συγκατάθεση-διαταγή (Consent Order) μεταφέρει τήν διοίκηση μέρους τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας, τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καί τῆς Θράκης μέ δικαίωμα ἔξοδου στό Αἰγαῖο στή Βουλγαρία. Ἡ Βουλγαρία παρέμεινε στά ἐδάφη αὐτά ἕως τήν 26 Ὀκτωβρίου 1944 ὅχι μέ καθεστῶς «κατοχῆς», ὅπως διετέλεσαν οἱ ὑπόλοιπες περιοχές τῆς Ἑλλάδας ὑπό τούς Γερμανούς καί Ἰταλούς, δηλαδή βάσει κανόνων «δικαίου πολέμου» μεταξύ Βουλγαρίας καί Ἑλλάδας (Occupatio Bellica). Στήν οὐσία προσάρτησε τά ἐδάφη αὐτά στήν βουλγαρική ἐπικράτεια καί τά διοίκησε ὡς βουλγαρικό ἔδαφος. Ὁ διοικητικός ὄρος τῆς προσάρτησης αὐτῆς καί οἱ σκοποὶ τῆς Βουλγαρίας ἦταν «Διοίκηση Αἰγαίου». Ἐπ' αὐτοῦ, στοιχεῖα αὐτῆς τῆς πολιτικῆς «φιλοσοφίας» τῆς Βουλγαρίας παρέχονται στό ἔργο τοῦ D. Jarakon «Balgarskoto Belemorie kato geografsko poniatie» (Ἡ βουλγαρική Αἰγαίς ὡς γεωγραφική ἔννοια, 1942). Μέ τίς πραγματικές ὁμως προθέσεις τῆς προσ-

χώρησης τῆς Βουλγαρίας στή Γερμανία ἀσχολεῖται ὁ ἄγγλος Μ.Κ. Miller στό κλασσικό ἔργο του *Bulgaria during the Second World War*, Stanford 1975. Ὁ δέ πρέσβης τῆς Ἀγγλίας στή Σόφια W. Rendell ἀναφέρει σέ ἔγγραφό του τό 1941: «... ὁ πραγματικός λόγος γιά τό ὅποιο ἡ Βουλγαρία ἀπεφάσισε νά σταθεῖ ἐνεργῶς στό πλευρό τῆς Γερμανίας... ἦταν ἡ γνώση ὅτι μέ τήν συνεργασία μέ τήν Γερμανία θά μπορούσε νά ἐλπίζει ἐπανάκτηση τῆς Μακεδονίας καί τῆς Δυτικῆς Θράκης... Πιστεύω ὅτι ἦταν τό δόλωμα τῶν δύο αὐτῶν περιοχῶν πού ἔγειρε τήν πλάστιγγα ἀπό τήν παθητικότητα ὑπέρ τῆς συνεργασίας».

Σαφέστερη ἦταν ἡ προσπάθεια τῆς Ἰταλίας νά πείσει τήν Βουλγαρία νά συμμετάσχει στόν πόλεμο στό πλευρό τῆς Ἰταλίας καί Γερμανίας. Ἔτσι, τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1940 (πρίν ἀπό τήν ἐπίθεση κατά τῆς Ἑλλάδας) ὁ κόμης Τσιάνο, Ὑπουργός Ἐξωτερικῶν, δήλωνε στόν Ὑπουργό Γεωργίας τῆς Βουλγαρίας Ἰβάν Μπαγκριάνωφ ὅτι «... μέ τήν Ἑλλάδα θά ἔχουμε τελειώσει σέ μερικές ἐβδομάδες καί ἡ Βουλγαρία πρέπει νά εἶναι ἔτοιμη νά ἐκμεταλλευτεῖ τήν εὐκαιρία αὐτή καί ἀμέσως ἀπό τά βουνά νά κατέβει στή θάλασσα». Τήν ἴδια περίοδο (17 Ὀκτ. 1940) ὁ προσωπικός ἀπεσταλμένος τοῦ Μουσολίνι Ἀνφούζο μετέφερε ἐπιστολή στόν βασιλιά Μπόρις Γ' μέ τήν ὁποία τόν προσκαλοῦσε νά συμμετάσχει στόν πόλεμο κατά τῆς Ἑλλάδος: « Ἀποφάσισα νά ἀρχίσω τήν τακτοποίηση, ἔγραφε ὁ Μουσολίνι, τῶν ἐκκρεμοτήτων μου μέ τήν Ἑλλάδα... Ἐνώπιόν Σας καί ἐνώπιον τῆς Βουλγαρίας παρουσιάζεται ἡ ἱστορική εὐκαιρία γιά τήν πραγματοποίηση τῶν παλαιῶν καί δικαίων ἐπιδιώξεων γιά τό Αἰγαῖο πέλαγος...».

Κατά τήν διάρκεια τῆς τετραετοῦς (1941-1944) προσάρτησης τῆς Μακεδονίας καί τῆς Θράκης, ἡ Βουλγαρία ἄσκησε πλήρη ἐξουσία ἐπί τῶν ἐδαφῶν αὐτῶν καί τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ἐκβουλγαρίζοντας ὅλους τούς τομεῖς τῆς διοικητικῆς, οἰκονομικῆς, ἐκπαιδευτικῆς καί θρησκευτικῆς ζωῆς. Ἐπιπλέον, οἱ ἐκτελέσεις Ἑλλήνων ἀντιστασιακῶν καί ἡ καταστροφή ὀλόκληρων οἰκισμῶν καί χωριῶν, οἱ ἄθλιες συνθήκες ἐπισιτισμοῦ καί ἡ κάθε μορφῆς βία ἦταν ὄντως παροικιῶδεις. Ἐπιπροσθέτως, οἱ ἐκτοπίσεις Ἑλλήνων, Τούρκων καί Ἑβραίων καθώς καί τά Τάγματα Ἐργασίας εἶχαν εὐρέως χρησιμοποιηθεῖ ἀπό τίς Βουλγαρικές Ἀρχές, προκειμένου νά ἐκδιώξουν ἀλλοεθνεῖς καί ἀλλόθρησκους ἀπό Θράκη καί Μακεδονία (βλ. λεπτομερῆ ντοκουμέντα καί στατιστικά στοιχεῖα στό πρόσφατο ἔργο τῆς Ξανθίππης Κοτζαγεώργη-Ζυμάρη, «Ἡ βουλγαρική κατοχή στήν Ἀν. Μακεδονία καί στήν Θράκη 1941-1944, ΙΜΧΑ, Θεσ/νίκη 2002).

Ἡ Βουλγαρία ὑποχρεώθηκε τελικά μέ τελεσίγραφο τῶν Συμμάχων τῆς 11 Ὀκτωβρίου νά ἀποσυρθεῖ ἀπό τά ἑλληνικά καί σερβικά ἐδάφη τά

όποια είχε παρανόμως και de facto προσαρτήσει. Ἐπειδή κωλυσιεργοῦσε νά ἐκτελέσει αὐτή τήν ὑποχρέωση πού ἀνέλαβε στίς 28 Σεπτ. 1944 σύμφωνα μέ τήν Ἀνακωχή πού ὑπέγραψε μέ Ἀγγλία καί Η.Π.Α., στίς 14 Ὀκτώβρη ἔφτασαν στήν Σόφια Βρετανοί, Ἀμερικάνοι καί Ρῶσοι γιά νά ἐπιβλέψουν τήν ἐκκένωση τῶν πιό πάνω ἐδαφῶν, ὅπως προβλεπόταν ἀπό τό ἄρθρο 2 τοῦ Συμφώνου Ἀνακωχῆς, πράγμα πού ἐπετεύχθη στό τέλος τοῦ ἴδιου μηνός.

Στό Συνέδριο Εἰρήνης στό Παρίσι (1946) ἐπίσης οἱ Βούλγαροι ὑποστήριξαν ἀνακριβῶς ὅτι δέν ἠττήθηκαν ἀλλά ὅτι ἦσαν νικητές καί αὐτοί, ἀφοῦ κατέλαβαν ἑλληνικά καί σερβικά ἐδάφη γιά νά τά διαφυλάξουν ἀπό τήν γερμανική κατοχή. Παρουσίασαν τήν Βουλγαρία ὡς συμμετοχο τῶν ἀγῶνων κατά τοῦ Ναζισμοῦ καί μέ τήν ὑποστήριξη τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης καί τῶν λοιπῶν κομμουνιστικῶν χωρῶν ἀξίωσαν τήν παραχώρηση σ' αὐτούς τῆς Δυτικῆς Θράκης, τῆς ὁποίας ὁ πληθυσμός ἀνερχόταν σέ 360.000, ἀπό τούς ὁποίους μόνο 150 ἦσαν Βούλγαροι!

Κατά τή διάρκεια τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος, οἱ παρακαταθήκες τοῦ Βασιλιᾶ Φερδινάνδου (1913) καθῶς καί οἱ ἐθνικιστικές διεκδικήσεις τῆς Βουλγαρίας δέν ἤρθαν στό προσκήνιο οὔτε τῆς πολιτικῆς οὔτε τῆς ἱστοριογραφίας. Σήμερα ὁμως μετά τήν πολιτική ἀνατροπή τοῦ 1989, ἄρχισαν καί πάλι ὀρισμένοι κύκλοι στή Βουλγαρία νά ἀναρωτιοῦνται κατά πόσον ἡ Συνθήκη Εἰρήνης τοῦ Παρισιοῦ δεσμεύει τήν Βουλγαρία ὡς πρός τίς διεκδικήσεις της γιά τήν Ἑλληνική Θράκη, τοσοῦτο μᾶλλον πού αὐτή δέν ἦταν «ἐμπόλεμη» χώρα καί συνεπῶς καί δέν ἠττήθηκε.

Γεγονός εἶναι, ἐν συμπεράσματι, ὅτι ἡ Βουλγαρία γιά περισσότερο ἀπό τρεῖς γενιές, ἀπό τήν ἐποχή τῶν Συνθηκῶν Ἁγίου Στεφάνου καί Βερολίνου, τῶν διώξεων τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, τῶν πολέμων τοῦ 1912-1913 καί 1916-1918 καθῶς καί τῆς προσάρτησης Μακεδονίας καί Θράκης τήν περίοδο τοῦ 1941-1944, αἱματοκύλησε ὅλες σχεδόν τίς χώρες τῆς Βαλκανικῆς, γιά νά δημιουργήσει τήν Μεγάλη Βουλγαρία πού θά ξεκινοῦσε ἀπό τή Μαύρη Θάλασσα καί θά ἔφτανε στήν Ἀδριατική, περιλαμβάνοντας τήν ἐνδοχώρα μεταξύ Δουνάβεως καί Αἰγαίου, χωρίς νά ὑπάρχουν σ' αὐτές τίς περιοχές οὔτε βουλγαρικοί πληθυσμοί οὔτε ἄλλοι ἱστορικοί καί πολιτιστικοί τίτλοι ὑπέρ αὐτῆς.

Ἡ βασιλική Διαταγή καί οἱ ὑποθήκες τοῦ 1913 πρός τούς νεώτερους Βουλγάρους ἐστεροῦντο συνεπῶς ἠθικῆς βάσης καί ἱστορικῆς ἀλήθειας καί ὀδήγησαν τελικῶς καί ἐπανειλημμένως τήν Βουλγαρία στά σημερινά της γεωγραφικά ὄρια, μέ σχεδόν ὁμόφωνη στάση καί ἀπόφαση ὄλων τῶν εὐρωπαϊκῶν καί ὑπερπόντιων χωρῶν.

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

α. Πηγές, ἀπό τίς ὁποῖες ἀντλήσαμε στοιχεῖα καί ἐλάβαμε ἀντίγραφα μέ ἄδεια δημοσίευσής τους, εἶναι τὰ ἀνέκδοτα ἔγγραφα τοῦ Ἱστορικοῦ καί Διπλωματικοῦ Ἀρχείου τοῦ ΥΠΕΞ (Φ. 3, 5, 27, 29, 30, 77 τοῦ ἔτους 1913).

β. Βοηθήματα

* *Ξανθίππη Κοτζαγεώργη-Ζυμάρη*, Ἡ Βουλγαρική Κατοχή στήν Ἀνατολική Μακεδονία καί τή Θράκη, 1941-1944, ΙΜΧΑ 2002, 374 σελ. μέ πλούσια βιβλιογραφία ἐλληνική, βουλγαρική καί λοιπή.

* *Εὐαγγ. Κωφός*, Ἡ Ἑλλάδα καί τό Ἀνατολικό Ζήτημα 1875-1881, Ἀθήνα 2001.- Τοῦ Ἰδίου, *Nationalism and Communism in Macedonia, civil conflict, politics of mutation, national identity*, N.Y. 1993.

* *D.S. Constantopoulos*, *The Paris Peace Conference of 1946 and the Greek-Bulgarian Relations*, Thessaloniki 1956.

* *Ἀλέξ. Σβῶλος*, *Γιά τήν Μακεδονία καί τήν Θράκη*, Ἀθήνα 1945.

* *Μιχ. Λάσκαρις*, *Τό Ἀνατολικό Ζήτημα 1800-1923*, τ. Α' 1800-1878, Πρόλογος Ἰ.Κ. Χασιώτη, 2006.

* *Σπυρ.Γ.Πλουμίδης*, *Ἐθνοτική συμβίωση στά Βαλκάνια. Ἕλληνες καί Βούλγαροι στή Φιλιππούπολη 1878-1914*, Ἀθήνα 2005.

* *Κ. Γιαννακόπουλος*, *Ὁ Αὐτοκράτωρ Μιχαήλ Παλαιολόγος καί ἡ Δύση, 1258-1282*, Ἀθήνα 1969 (Κεφάλαια σχετικά μέ τήν δράση τοῦ Δούκα Ἰωάννη Βατάτζη, Αὐτοκράτορα τῆς Νίκαιας, στή Θράκη καί στό Μελένικο).

* *H. N. Brailsford*, *Μακεδονία, οἱ Φυλές της καί τό μέλλον τους*, Ἀθήνα 2006.

* *Ἀθ. Α. Κόρμαλης*, *Ἀνατολική Ρωμυλία κ.ἄ.*, 1985.

* *Ἀντ. Κολτσιδάς*, *Ἱστορία τοῦ Μελενίκου*, Θεσ/κη 2005.

* *The Foundation of the Modern Greek State Major Treaties and Conventions (1830-1947)*, edited by Photini Constantopoulou, 1999.

* *Λένα Διβάνη*, *Ἡ ἐδαφική ὁλοκλήρωση τῆς Ἑλλάδας (1830-1947)*, 2000.

* *Constantin Vanouskos*, "Les réglementations juridiques opérées par le Traité de San Stefano au Sud de la Péninsule d'Hémos et les répercussions ethnologiques", *Balkan Studies* 17, 1976.

* *Καλ. Παπαθανάση-Μουσιοπούλου*, *Σελίδες ἱστορίας. Θράκη 1870-1886*, 1984.

* *Πέτρος Ἀ. Γεωργάντζης*, *Θρακικός Ἀγώνας 1912-1920*, 1999.

* *Κ. Γκριτζώνας*, *Μακεδονία κ.ἄ.*, 2006.

* Φ. Μαλιγκούδης, Έλληνισμός και Σλαβικός κόσμος, 2006.

* Διον. Μαυρόγιαννης, Έπιτόπια κοινωνιολογική έρευνα για την πολιτιστική ύποδομή των Πομακοφώνων τής Θράκης (Μελέτη υπό έκδοση). Τοῦ Ἰδίου, «Γεωγραφική εξάπλωση και κοινωνική κινητικότητα των Νομάδων Σαρακατσάνων στα Βαλκάνια (Τουρκία, Βουλγαρία, Σερβία), βάσει έρευνών, καταγραφών και άνεκδότων έγγραφων (18ος-20ός αϊ.)», Άνακοίνωση στό Β΄ Βαλκανικό Συνέδριο τοῦ Ἱστορικοῦ και Λογοτεχνικοῦ Ἀρχείου Καβάλας (2005).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Διαταγή πρὸς τὸν Στρατὸν
 Τῆς Ἐνεργείας, ἀριθ. 120 ἀπὸ 28 Ἰουλίου 1913

Ἀξιωματικοί, Ὑπαξιωματικοί καὶ στρατιῶται,

Ἔδοξε τῇ Προνοίᾳ, ἵνα ἡ ἡμετέρα πατρίς καὶ ἡμεῖς –ὁ ἔνδοξος βουλγαρικός στρατός– πῖωμεν τό πικρὸν ποτήριον τοῦ πολέμου, μέχρι τρυγός. Πρὸ 10 μηνῶν, κληθέντες ὑπὸ τῶν ἀνωτέρων συμφερόντων τῆς πατρίδος, ἐρρίφθητε εἰς τὸν ἀγῶνα μεῦ ἀνταπάρνησιν ἀνταξίαν ἔθνους ζωτικοῦ καὶ φιλελευθέρου. Ὑψώσατε τὰς ἡμετέρας σημαίας τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐθραύσατε τὰ δεσμά τῆς δουλείας. Εἰς τὰς μάχας τοῦ Σέλιογλου - Γκέτσκενλῆ, τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, Μπουνάο Χισσάρ, Καραγάτς, Λουλέ Μπουργκάς, Τσατάλτσας, Μπουχαϊρ καὶ Ἀδριανουπόλεως, ἐξεπλήξατε τὸν κόσμον διὰ τῆς ὑμετέρας ἀνδρείας, πειθαρχίας καὶ τῶν ἄλλων στρατιωτικῶν ἀρετῶν. Ἀνεστήσατε τὴν δόξαν τοῦ Κρούμου, τοῦ Συμεῶν, Σαμουήλ, τοῦ Καλογιάννη καὶ τοῦ Ἰβάν Ἀσσέν. Αἰῶνες θά διηγοῦνται τὰ κατορθώματά σας. Δόξα καὶ τιμὴ εἰς ὑμᾶς διὰ τοῦτο. Αἰωνία ἡ μνήμη εἰς τοὺς πεσόντας γενναίους ἥρωας.

Στρατιῶται,

Τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἔπρεπε νὰ ἐπανέλθητε εἰς τὰς ἐστίας σας, εὗρεν ἡμᾶς νέα ἐπιδρομή. Οἱ ἡμέτεροι σύμμαχοι, μετὰ τῶν ὁποίων εἶχομεν ὠρισμένας συμφωνίας, μᾶς ἠπάτησαν καὶ ἠθέλησαν νὰ μᾶς ἀφαιρέσωσιν ὅ,τι διὰ τοῦ αἵματος δεκάδων χιλιάδων ἠρώων ἐξηγοράσαμεν. Χολωθεὶς ἐκ τῆς ἀπιστίας ταύτης ὁ βουλγαρικός λαὸς ἀπὸ τοῦ Ἄνακτος μέχρι τοῦ τελευταίου ἀγρότου καὶ ἐργάτου δέν ἠδύνατο ν' ἀνεχθῆ τὴν ἀρπαγὴν ταύτην. Δέν ἦτο δυνατόν νὰ εὐρεθῆ φιλόπατρις Βούλγαρος, ὅστις οἰκειοθελῶς καὶ ἄνευ ἀγῶνος νὰ παραιτηθῆ τοῦ Μοναστηρίου, τῆς Ἀχρίδος, τῶν Δεβρῶν, τοῦ Πριλάπου, τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Σερρῶν καὶ τῶν ἄλλων βουλγαρικῶν χωρῶν, ἔνθα βιοῦσιν οἱ ὁμόφυλοι ἡμῶν ἀδερφοί. Προκληθέντες ὑπὸ τῶν πρώην συμμάχων, ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ ἀναλάβωμεν ἐκ νέου τὸν δεινὸν ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος ἤθελε στεφθῆ ὑπὸ ἐπιτυχίας, ἐάν σειρὰ ἀπροόπτων πολιτικῶν περιπλοκῶν δέν παρέλθουν τὰς ἡμετέρας δυνάμεις. Πιεζόμενοι ἀπανταχόθεν ἠναγκάσθημεν νὰ ὑπογράψωμεν τὴν εἰρήνην τοῦ Βουκουρεστίου, διότι ἡ ἡμετέρα πατρίς δέν ἦτο εἰς κατάστασιν, ἄνευ κινδύνου νὰ ἀπολέσῃ τό πᾶν, νὰ πολεμήσῃ πρὸς ὄλους τοὺς 5 γείτονας. Ἐξηντηλέμενοι καὶ ἀποκεκμηκότες, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νικημένοι,

ὀφείλομεν νά διπλώσωμεν τὰς δοξασμένας ἡμῶν σημαίας διὰ καλλιτέρας ἡμέρας.

Γενναῖοι ἥρωες!

Τώρα, ὅποτε καταλείπετε τὰς τάξεις τῶν ἐνδόξων ἡμῶν συνταγμάτων, θεωρῶ καθῆκον Μου ἱερόν νά σᾶς ἐκφράσω ἐξ ὀνόματος τῆς Βουλγαρίας τὰς βαθείας ἐγκαρδίους εὐχαριστίας δι' ὅλας τὰς θυσίας, τούς κόπους καί μόχθους, οὓς ὑπέστητε κατά τήν διάρκειαν τοῦ γιγαντιαίου τούτου ἀγῶνος.

Εἶθε ὁ Ὑψιστος νά σᾶς ἀνταμείψῃ διὰ πᾶν τό ὑφ' ὑμῶν πραχθέν, ἡ δέ ἱστορία καί αἱ μέλλουσαι γενεαί θά κρίνωσι, θά ἐκτιμήσωσι καί θά ἀναγράψωσι διὰ χρυσῶν γραμμῶν τὰς ὑμετέρας ὑπηρεσίας. Εὐχομαι ὑμῖν νά ἐπανέλθητε σῶοι καί ὑγιεῖς εἰς τὰς ἐστίας σας καί νά ἀφιερωθῆτε εἰς τὰ εἰρηνικά ὑμῶν ἔργα μέ νέας δυνάμεις καί ἐνεργείας.

Εἶθε πέριξ ἡμῶν νά ἀνθῆ ἡ ἐλευθερία καί ἡ ἐθνική εὐημερία. Διηγείσθε εἰς τὰ τέκνα καί τούς ἐγγονούς ὑμῶν τό θάρρος τοῦ βουλγάρου στρατιώτου καί παρασκευάσατε αὐτούς νά συμπληρώσωσι μίαν ἡμέραν τό ἐνδοξον ἔργον, ὅπερ ὑμεῖς ἀρχίσατε.

Χαίρετε, γενναῖοι ἥρωες καί προσφιλεῖς Μου ἀγωνισταί.

(ὑπογρ.) Φερδινάνδος
Στρατηγός Ράδκο Δημήτριεφ

(Κατά τήν ἀντιγραφή τοῦ πρωτοτύπου τηρήθηκαν ἡ ὀρθογραφία τοῦ μεταφραστῆ καί τὰ σημεῖα στίξεως, ἐκτός ἀπό τῆς ἄνω τελείας. Δ.Μ.)

Διόλογος ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας
τῶν ἑταίρων, ἀπὸ τῆς 12 εἰς 28 Ἰουλίου 1913.

- 4 -

Ἐθνομίαι, ἑταίροι, ἑταίροι καὶ ἑταίροι,

Ἐξέλιξη τῆς ἑταίριας, ὡς ἀνεξαρτήτως ἑταίριας ἑταίριας -
- ὁ ἑταίριος ἑταίριος ἑταίριος - ὅπως ἑταίριας ἑταίριας
τῶν ἑταίριων, περὶ τῆς ἑταίριας. Ἐπὶ τὸ μόνον, ὡς ἑταίριας ἑταίριας
τῶν ἑταίριων ἑταίριων τῶν ἑταίριων, ἑταίριας ἑταίριας
μὴ ἀλλοτρίων ἀλλοτρίων ἑταίριων ἑταίριων καὶ ἑταίριων.
Ἐταίριας τῶν ἑταίριων ἑταίριας τῶν ἑταίριων καὶ ἑταίριας
- ὅπως τῶν ἑταίριων τῶν ἑταίριων. Ἐταίριας τῶν ἑταίριων τῶν ἑταίριων
- ἑταίριας, τῶν ἑταίριων ἑταίριων, ἑταίριας ἑταίριας, ἑταίριας,
ἑταίριας ἑταίριας, ἑταίριας, ἑταίριας καὶ ἑταίριας,
ἑταίριας τῶν ἑταίριων τῶν ἑταίριων ἑταίριας, ἑταίριας
καὶ τῶν ἑταίριων ἑταίριων ἑταίριων. ἑταίριας τῶν ἑταίριων
τῶν ἑταίριων, τῶν ἑταίριων, ἑταίριας, τῶν ἑταίριων καὶ τῶν
ἑταίριων. ἑταίριας τῶν ἑταίριων τῶν ἑταίριων ἑταίριας. ἑταίριας
καὶ τῶν ἑταίριων τῶν ἑταίριων. ἑταίριας τῶν ἑταίριων τῶν ἑταίριων,
ἑταίριας ἑταίριας.

ἑταίριας.

τῶν ἑταίριων, καὶ τῶν ἑταίριων καὶ ἑταίριας ἑταίριας ἑταίριας,
καὶ τῶν ἑταίριων τῶν ἑταίριων. ἑταίριας τῶν ἑταίριων, περὶ τῶν

Ἡ Βουλγαρία καὶ καθὼς ἕμερσιν καταπαύει
 τὰς ἐκείνη, τοὺς κόσμου καὶ μόχθου, οὐκ ἐπίσταται
 κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν πηγαίωνων ἐπιπέδων.

Ὡς δὲ ἕμερσιν καὶ τὰς ἀλλαγὰς, δὲ τὰς ἐκείνη ἕμερσιν
 ἀφαιρῶν, ἡ δὲ ἰδέαντα καὶ ἀφαιρῶναι γυναικὶ καταπαύει
 -σι, δὲ ἐπιπέδων καὶ τὰ ἀφαιρῶναι δὲ τὰς ἕμερσιν
 καὶ ἕμερσιν ἀφαιρῶναι. ἕμερσιν καὶ ἀφαιρῶναι
 οὐκ καὶ ἕμερσιν ἐκείνη ἀφαιρῶναι καὶ τὰ ἀφαιρῶναι
 ἕμερσιν καὶ ἕμερσιν ἀφαιρῶναι καὶ ἀφαιρῶναι.
 ἕμερσιν καὶ ἕμερσιν ἀφαιρῶναι καὶ ἀφαιρῶναι
 ἕμερσιν καὶ ἕμερσιν ἀφαιρῶναι καὶ ἀφαιρῶναι
 ἕμερσιν καὶ ἕμερσιν ἀφαιρῶναι καὶ ἀφαιρῶναι
 ἕμερσιν καὶ ἕμερσιν ἀφαιρῶναι καὶ ἀφαιρῶναι.

ἕμερσιν καὶ ἕμερσιν ἀφαιρῶναι καὶ ἀφαιρῶναι
 ἕμερσιν καὶ ἕμερσιν ἀφαιρῶναι καὶ ἀφαιρῶναι.

(ἕμερσιν) ἀφαιρῶναι
 ( ) ἀφαιρῶναι καὶ ἀφαιρῶναι.

Σόφια, 6 Αύγουστου 1913

Ἄριθ. 44
 Νομός Σεργῶν

Πρός τό Β. ἐπί τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργεῖον
 [Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν
 Ἐμπιστευτικόν Πρωτόκολλον 48
 Ἄριθ. Πρωτ. 23549
 Ἐλήφθη τῇ 21 Αὐγ. 1913]

Ἐπί τῇ συνομολογήσει τῆς εἰρήνης ἐτελέσθη δοξολογία ἐν τῷ Ναῶ τῆς Μητροπόλεως, εἰς ἣν παρέστη καί ὁ Βασιλεύς, ὅστις μετά τό πέρας, συνοδευόμενος ὑπό τῆς στρατιωτικῆς του ἀκολουθίας, καί ὑπό τῶν Ὑπουργῶν, ἐπανῆλθε πεζός εἰς τά Ἀνάκτορα, ἀφοῦ καθ' ὁδόν διελέχθη διερχόμενος διά τῶν κεντρικῶν ὁδῶν μετά τινων πληγωμένων στρατιωτῶν. Σκοπός τῆς ἐπιδεικτικῆς ταύτης συναναμίξεως μετά τοῦ πλήθους ἦτο νά πεισθῶσιν οἱ ξένοι καί ὁ ἔξω κόσμος, εἰς ὃν ἱκανά μετεδόθησαν περί τῆς λίαν δυσχεροῦς θέσεως τοῦ Βασιλέως καί τῆς ἀντιδημοτικότητός του – ὅτι ὁ Βασιλεύς Φερδινάνδος δύναται ἀφόβως νά συναναστρέφεται μετά τοῦ λαοῦ του. Καί εἰς Κουστενδήλιον δέ μετέβη καί εἰς Δουπνιτιάν ὅπου ἐτελέσθησαν Δοξολογίαι ἐπί παρουσία καί τοῦ Στρατοῦ. Προχθές δέ ἐπέτειον τῆς εἰς τόν θρόνον ἀναρρήσεως τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος, ἐγένετο μετά μεγάλης ἐπισημότητος ἡ εἴσοδος τῶν στρατευμάτων τῆς Α' Μεραρχίας εἰς Σόφιαν. Εἰς τήν γέφυραν τῶν λεόντων ἠγέρθη πρόχειρος θριαμβευτική ἀψίς μέ ἐπιγραφάς παριστώσας τά μέρη τῶν διαφόρων ἐνδόξων μαχῶν τοῦ ἐνδεκάμηνου πολέμου (τήν φοράν ταύτην ὅμως ἔλειπε τό ὄνομα τῆς Ἀγγίστης). Μαθηταί καί μαθήτριάι γυμνασίων ἔψαλαν τόν ἐθνικόν ὕμνον. Ὁμιλος Κυριῶν ἀπένειμαν στεφάνους δρυός καί χλόης ὡς καί ἀνθοδέσμας εἰς τόν ἀρχηγόν τοῦ Στρατοῦ τεθέντα ἔφιππον ἐπικεφαλῆς τῶν εἰσερχομένων στρατευμάτων, τοὺς Πρίγκηπας καί τοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματικούς. Ὁ Δήμαρχος προσεφώνησε τόν ἀρχηγόν τῆς Μεραρχίας. Ὁ λαός ἐζητωκραύγαζεν ὑπέρ τοῦ στρατοῦ, ἀλλ' αἱ ζητωκραυγαί ἦσαν βεβιασμέναι καί ἀψυχοι οἱ δέ δυσφοροῦντες ἠπόρουν διά τήν πανηγυρικῆν ταύτην ἐπίδειξιν κατά τήν ὑποδοχὴν στρατοῦ ἡττημένου, μυρίας ὑποστάντος ταλαιπωρίας καί κακουχίας. Δι' αὐτῆς ἡ Κυβέρνησις καί ὁ Βασιλεύς ἐπεδίωκον τήν ἐνθάρρυνσιν τοῦ λαοῦ καί την εἰς αὐτόν ὑποβολήν ὅτι ὁ στρατός ἦτο νικητής!

Ἡ πομπή κατέληξεν εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Μητροπόλεως, ἔνθα παρήλασεν ἅπας ὁ στρατός ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν ἀντιπροσώπων. Μεθ' ὃ ἐτελέσθη ἡ Δοξολογία καὶ εἶτα μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν πεσόντων. Διαταγαὶ ἀπεστάλησαν καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἵνα, ὁμοίᾳ ὑποδοχῇ γένηται εἰς τὰ ἐπανερχόμενα στρατεύματα. Ὅλαι ἐν τούτοις αἱ προσπάθειαι τῆς Κυβερνήσεως ἵνα συγκεράσῃ τὰ πράγματα καὶ ἰλαρύνει τὸν λαόν, ἀποβαίνουσιν εἰς μάτην. Ἡ κατάστασις παραμένει ζοφερά καὶ οὐδεμία ἐπιτρέπεται αὐταπάτη. Ἡ πειθαρχία τοῦ στρατοῦ ἐντελῶς ἐχαλαρώθη. Γνωρίζω ὅτι εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν καὶ εἰς τὰ στρατόπεδα, στρατιῶται ὑβρίζον τὸν Βασιλέα καὶ τὴν Κυβέρνησιν, ἰδιαίτατα τὸν κ. Δάνεφ. Ὑβρίζον καὶ αὐτούς τοὺς ἀξιωματικούς, χωρὶς οὗτοι νὰ τολμῶσι νὰ ἐπιβάλωσι ποινάς. Κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ὁ στρατός ἀποκαμῶν δέν ἀντεῖχε πλέον. Ὅμαδες στρατοῦ ἤρνοῦντο νὰ πολεμήσωσι. Ἀνεγνώσθη δέ εἰς τὸν στρατὸν τηλεγραφικὴ Διαταγὴ τοῦ Βασιλέως-Ἀρχηγοῦ παρακαλοῦντος ἐπανειλημμένως τὸν στρατὸν ἀπὸ τοῦ στρατιώτου μέχρι τοῦ στρατηγοῦ νὰ κρατήσωσι τὰς θέσεις των ἀκόμη 3 ἡμέρας, ἵνα μὴ ὁ ἐχθρὸς εἰσβάλλῃ εἰς τὸ βουλγαρικὸν ἔδαφος, καὶ ὅτι μετὰ 3 ἡμέρας θὰ γίνῃ ἀνακωχή. Γνωστὴ ἦτο εἰς τοὺς πεζοὺς καὶ πυροβολητὰς ἡ ἔλλειψις πυρομαχικῶν. Δι' ἕκαστον τηλεβόλον ὑπῆρχον μόνον 25 βολαὶ καὶ δι' ἕκαστον ὄπλον 600 (κατ' ἄλλους 300) φυσίγγια. Τό δέ ὄπλοστάσιον Σόφιας ἐστερεῖτο ὑλικοῦ πρὸς κατασκευὴν πυρομαχικῶν. Ἀπελύθησαν ὅλα τὰ στρατεύματα, πλὴν τῶν 4 τελευταίων κλάσεων 1911-1914, ἐξ ὧν αἱ δύο πρῶται κρατοῦνται προσωρινῶς, αἱ δὲ τελευταῖαι μέχρις ἀποπερατώσεως τῆς θητείας των.

Καὶ κατὰ τὴν ἐκ τοῦ στρατοπέδου ἀναχώρησίν των, τὰ συντάγματα ἐξεδήλωσαν ἔλλειψιν πειθαρχίας. Παρὰ τῶν στρατιωτῶν ἀφηρέθησαν ἐν Κιουδενδηλίῳ ὅλα τὰ φυσίγγια, καὶ ὅμως πολλοὶ στρατιῶται κρύπτοντες βολὰς εἰς τὰ θυλάκια των, ἐπυροβόλουν καθ' ὁδόν. Ἐν ᾧ ἀπὸ Κιουδενδηλίου μέχρις Σόφιας τὰ στρατεύματα ἐπρόκειτο νὰ ἔλθωσι πεζῇ, ἤρνήθησαν καὶ ἐπέβαλον τὴν διὰ σιδηροδρόμου μεταφορὰν των. Τό δέ 8ον Σύνταγμα διὰ τῆς βίας ἀνῆλθεν εἰς τὸν σιδηρόδρομον μὴ ἀναμένον τὴν σειρὰν του (ὡς φαίνεται δέ εἶχε καὶ ἐπαναστατικὰς προθέσεις κατὰ τῆς πρωτευούσης).

Ἐν τῷ σιδηροδρομικῷ σταθμῷ Σόφιας συνέβησαν σήμερον τὴν πρωΐαν ἐπεισόδια, κατὰ τὴν διόδον τῶν στρατευμάτων. Οὕτω στρατιῶται τοῦ 36 συντάγματος, σπεύδοντες νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἐστίας των καὶ μὴ ἀναμένοντες τὴν σειρὰν των ἐπλήγωσαν βαρέως τὸν Στρατηγὸν Ζελάφσκη (ἀρτίως προαχθέντα εἰς στρατηγόν), τὸν διοικητὴν τοῦ συντάγματος καὶ ἐλιθοβόλησαν τὸν βοηθὸν τοῦ Ἀρχιστρατήγου, Στρατηγὸν Ράδκο Δημήτριεφ.

Ἐσωκλείστως διαβιβάζω ἐν μεταφράσει τὴν Διαταγὴν, δι ἧς ὁ Βασι-
λεύς - Ἀρχιστράτηγος ἀποχαιρετίζει τὰ ἀπολυόμενα στρατεύματα.

Εὐπειθέστατος Μουσικός

*(Κατὰ τὴν ἀντιγραφή τοῦ πρωτοτύπου τηρήθηκαν ἡ ὀρθογραφία τοῦ συντά-
κτη καὶ τὰ σημεῖα στίξεως, ἐκτός ἀπὸ ἀρκετές ἄνω τελείες. Δ.Μ.)*

Λόγια, 6 Σεπτεμβρίου 1913

ἀριθμ. 1700

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ
ΕΜΠΟΡΕΥΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΟΛΩΝ
ΑΡΧΗ ΠΡΟΤ. 23549 48
ΕΛΛΗΝ. ΤΗ. 21 Σεπ. 1913

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ
ΕΜΠΟΡΕΥΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΟΛΩΝ
ΑΡΧΗ ΠΡΟΤ. 23549 48
ΕΛΛΗΝ. ΤΗ. 21 Σεπ. 1913

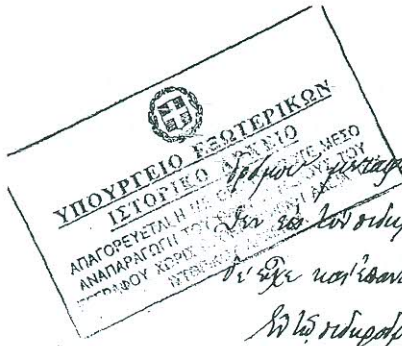
Πρότ. Β. ἐπὶ τῶν Ἐφορευτικῶν
Ἐνοπιῶν.

Ἐπὶ τῆς συνεκτικῆς τῆς ἐφόρου ἐξέτασις διόρισται
ἐν τῷ κλάδ τῆς Μυρσαφίας, ἐν τῷ ἀρχιεπίσκοπῳ καὶ Βα-
σουλῆ, ἐπὶ μέρει τῶν ἄλλων, ἐνοπιῶν καὶ τῆς Ἐπι-
τοπίας τῶν ἀρχιεπίσκοπῶν, καὶ καὶ τῶν Ἐνοπιῶν, ἔδωκεν
ἐκ δεξιῶν ἐπὶ τῆς Ἐπιτοπίας, ἀπὸ τῆς ἑξῆς ἐξέτασις
διεξοχόμενος διὰ τῶν ἐπιτοπιῶν ἔδωκεν μέρει τῶν ἐπιτοπι-
κῶν ἀρχιεπίσκοπῶν. Ἐπειδὴ τῆς ἐπιτοπίας τῶν ἐπιτοπι-
κῶν ἀρχιεπίσκοπῶν μέρει τῶν ἐπιτοπιῶν ἐπὶ τῶν
καὶ τῶν Ἐπιτοπιῶν, ἐπὶ τῶν ἐπιτοπιῶν ἀπὸ τῆς
ἐξῆς ἐξέτασις ἔδωκεν τῶν Βασιλείων καὶ τῶν ἀρχιεπί-
σκοπῶν τῶν ἐπιτοπιῶν. Ἐπὶ τῶν Βασιλείων ἀρχιεπίσκοπῶν ἀρχιεπί-
σκοπῶν καὶ ἀρχιεπίσκοπῶν μέρει τῶν ἐπιτοπιῶν.

Καὶ ἐν τῶν ἐπιτοπιῶν ἐπιτοπιῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιτοπιῶν,
ἔδωκεν ἐπιτοπιῶν ἀρχιεπίσκοπῶν ἐπὶ τῶν ἐπιτοπιῶν καὶ τῶν ἐπιτοπι-
κῶν ἀρχιεπίσκοπῶν ἐπὶ τῶν ἐπιτοπιῶν ἀρχιεπίσκοπῶν τῶν ἐπιτοπι-
κῶν ἀρχιεπίσκοπῶν, ἐπὶ τῶν ἐπιτοπιῶν ἀρχιεπίσκοπῶν ἐπὶ τῶν ἐπιτοπι-
κῶν ἀρχιεπίσκοπῶν τῶν ἐπιτοπιῶν. Ἐπὶ τῶν ἐπιτοπιῶν ἀρχιεπίσκοπῶν
ἐπὶ τῶν ἐπιτοπιῶν ἀρχιεπίσκοπῶν τῶν ἐπιτοπιῶν.

...αποκαταστήσει. Η δε 8^η ενότητα δια της βίας αμεί-
 βει τον ενδοπόλεμο με άμεσην τήν οργάνωσιν (εργασίας
 ... κατ'επιπέδον ...)

Η δε ενδοπόλεμος δια της βίας ορισμένης οργάνωσιν τήν
 οργάνωσιν ... κατ'επιπέδον ... ούτως
 διακρίνει τον 36 ενότητα, ορισμένην κατ'επιπέδον
 ... κατ'επιπέδον ... οργάνωσιν
 ... ούτως ... οργάνωσιν ... ούτως ... οργάνωσιν ...

... ούτως ... οργάνωσιν ... ούτως ... οργάνωσιν ...

Διονύσης Γ. Μαυρογιαννης